

Limeryk jako gatunek literacki

Czym jest limeryk?

Limeryk jest krótkim wierszem, często zabawnym, przedstawiającym pewną opowieść. Ma charakterystyczną budowę, co sprawia, że jego stworzenie nie jest łatwym zadaniem. Cieszy się jednak popularnością nie tylko wśród pisarzy i poetów, ale również wśród amatorów. Aby stworzyć limeryk trzeba mieć pomysł, poczucie humoru i zdolność dobierania rymów, można wówczas zabrać się za układanie tej wyrafinowanej anegdotki będącej formą słownego żartu. Limeryki układane są w wielu różnych językach. Ich twórcy niejednokrotnie wykorzystują gry słowne, bawią się rymami i podobnie brzmiącymi wyrazami. Tematyka limeryku nie jest ściśle określona, dość często są to nieco trywialne wierszyki do zabawiania towarzystwa podczas radosnej biesiady, ale zdarzają się również prawdziwie mistrzowskie dzieła poruszające tematy trudniejsze. To dopiero sztuka – umieć tak jak Jacek Kaczmarski w „Limerykach o narodach” zmieścić historię pełną dramatyzmu i powagi w krótkiej rymowance.

Budowa limeryku

Limeryk składa się z pięciu wersów. Ma określony układ rymów: aabba. Oznacza to, że dwa pierwsze wersy rymują się z ostatnim, a trzeci rymuje się z czwartym. Jasno określony jest również schemat fabuły limeryku – wers pierwszy powinien zawierać, a najlepiej kończyć się nazwą geograficzną. Pojawia się tam informacja o bohaterze limeryku i o miejscu akcji. Druga linijka stanowi opis sytuacji, której limeryk dotyczy. Wers trzeci i czwarty są opisem wydarzeń. Zawierają w sobie pewien pierwiastek dramatyzmu, moment kulminacyjny. Są też nieco krótsze od pozostałych, aby stworzyć swego rodzaju napięcie. Ostatnia część limeryku jest zwieńczeniem całości, zabawnym bądź zaskakującym podsumowaniem. Najczęściej zakończenie limeryku jest nieprzewidywalne, dowcipne, a wręcz groteskowe. Komizm jest istotnym elementem limeryku – jego celem jest bowiem nie tylko zaskoczyć, ale i rozbawić czytelnika.

Tak jak inne utwory epigramatyczne, limeryk jest formą niezwykle lapidarną. Niełatwo jest opowiedzieć historię i ująć sedno sprawy w pięciu wersach, pamiętając przy tym o odpowiedniej budowie sylabotonicznej. Wprawdzie twórcy limeryków często wykraczają poza normy obowiązujące w tym gatunku wersyfikacji, teoretycznie jednak liczba sylab w każdym wersie limeryku jest stała, tak samo jak miejsca sylab akcentowanych. Można jednak odnieść wrażenie, że piszący limeryki pozwalają sobie czasem na zbyt wiele swobody. Przeciętą rymowanką-niesłusznie nazywaną limerykiem stanowić może jedynie zły wzór dla innych.

Najczęściej stosowaną w polskojęzycznych limerykach stopą metryczną jest amfibrach (gr. *amphibrachys* - z obu stron krótki), złożony z trzech sylab (akcentowana jest sylaba środkowa). Można jednak pójść o krok dalej i posłużyć się anapestami (gr. *anapaiston* – odwrócony), w których akcent pada na ostatnią spośród trzech sylabę, albo trochejami złożonymi z dwóch sylab (akcent pada na pierwszą z nich). Niezwykle przydatnym zabiegiem jest transakcentacja, polegająca na przesunięciu akcentu z prawidłowo akcentowanej sylaby na inną, żeby limeryk zachował prawidłowe brzmienie.

Niektórzy twórcy limeryków łamią ten klasyczny schemat ich budowy. Jacek Kaczmarski w „Limerykach o narodach” pozwolił sobie na wydłużenie poszczególnych wersów, aby zawrzeć w nich całą esencję wieloletnich konfliktów międzynarodowych. Odejście od klasycznych zasad pisania limeryków pozwoliło mu zmieścić w nich wiele aluzji socjologicznych i politycznych oraz odniesień do historii. Dzięki temu są w pełni zrozumiałe jedynie dla wąskiego, doborowego grona odbiorców, zainteresowanych problematyką etno- kulturową i geopolityczną.

Historia limeryku

Oficjalnie historia limeryku rozpoczyna się w XVIII wieku. Jednakże limeryki pojawiały się już kilka stuleci wcześniej. Sam Szekspir, nieświadom tego, że stworzył limeryk, włożył w usta Jagona, bohatera utworu „Otello” następujące słowa:

Uderzmy w puchary: buch! buch!
Uderzmy w puchary: buch!
Łyk rzeźwi człowieka,
A życie ucieka,
Więc dalej! niech pije, kto zuch!

Nazwa limeryku wywodzi się najprawdopodobniej od angielskiej nazwy irlandzkiego miasta Luimneach, a jego pochodzenie przypisuje się irlandzkim i angielskim utworom śpiewanym przez biesiadujących w karczmach mężczyzn. Wierszyki tego typu pojawiały się niejednokrotnie w piosenkach angielskich w XVIII wieku i cieszyły się sporą popularnością. Lecz niektórzy badacze, na przykład Langford Reed, za ojczyznę limeryków uznają Francję. Podobno w XVII wieku irlandzcy powstańcy, wycofujący się przed angielskim wojskiem, wcieleni zostali do armii francuskiej. Powracając do ojczyzny, mieli oni pojawić się właśnie w mieście Limerick, skąd zostali wypuszczeni do domów. Według Reed'a to właśnie oni przywieźli z Francji tradycję układania rymowanych pieśni, nazwanych potem limerykami. Sama ta nazwa pojawiła się zaś dopiero w XIX wieku. Wtedy to limeryk wprowadzony został do literatury przez Edwarda Leara, uznawanego za ojca gatunku. Podobno czerpał on inspirację z ilustrowanych książek dla dzieci. Jego utwory były więc przyzwoite, przeznaczone również dla najmłodszych czytelników, a doczekały się wielu znacznie mniej eleganckich parodii. Wśród powszechnie znanych pisarzy limeryki pisali m.in. Lewis Carroll, Robert Frost, Rudyard Kipling, George Bernard Shaw, Mark Twain i wielu, wielu innych.

Limeryk w Polsce

Wzorcowy limeryk napisała kiedyś Wanda Chotomska, jedna z najśtywniejszych polskich autorek piszących wiersze i opowiadania dla dzieci:

Był skrzypek rodem z Prabutów,
miał nogi za duże do butów.
Wszystkie go uwierały,
więc nosił futerały
od skrzypiec zamiast butów.

Wśród polskich twórców limeryków należy wymienić również Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, którego limeryki odbiegają od przyjętych zasad, nie zawsze bowiem zawierały nazwę geograficzną. Znakomite limeryki pisali również Julian Tuwim i Janusz Minkiewicz. Zostały one opublikowane w powojennych zbiorach poezji.

Warto jednak podkreślić, że tematyka limeryków niejednokrotnie nie pozwala cytować ich w obecności nie tylko dzieci, ale też kobiet. Wśród twórców tych mniej eleganckich limeryków prym wiodł niezaprzeczalnie Maciej Słomczyński. Stworzył on w swoim życiu niezliczenie wiele wierszy, obecnie szeroko komentowanych i cytowanych. Oczywiście, co niektóre wzbudzają kontrowersje wśród bardziej wrażliwych odbiorców. Podobnie limerykami innych polskich twórców – Stanisławem Balbusem, Jackiem Baluchem, Stanisławem Barańczakiem i innymi. Mają oni wszyscy swój wkład w popularyzowanie tego gatunku w naszym kraju.

Ukazało się w Polsce sporo publikacji pełnych limeryków i tych grzecznych, i tych nieprzyzwoitych. Wiele krąży natomiast jedynie w formie niepisanego żartu i powtarzane jest na różnego rodzaju biesiadach. Większość z nich spełnia podstawową rolę limeryku – bawi odbiorcę. Warto zwrócić uwagę na to, że limeryki wymyślane są zwykle przez ludzi wykształconych i odczytanych, ponieważ wymaga to bogatego słownika i zastosowania środków poetyckich.

Czy to jest sztuka?

Wielu próbuje swoich sił w pisaniu limeryków. Stworzenie prawdziwego dzieła wymaga jednak talentu, czasu, ale również wyczucia. To, co bawi towarzystwo wychylające jeden kieliszek za drugim podczas biesiady, niekoniecznie spodoba się słuchaczom oczekującym głębszego

przekazu. Wiadomo, że sztuka jest pojęciem szerokim i można poddawać dyskusji, co do niej należy, a co nie. U wielu pojawiają się wątpliwości, czy każdy limeryk można do grona dzieł sztuki zaliczyć. Bezsprzecznie dzieła Kaczmarskiego czy Tuwima na to miano zasługują, jednakże – nie ma co ukrywać – istnieje też wiele limeryków o treści plugawej i dalece nieprzyzwoitej, których nie powinno się wspominać w obecności szanujących się dam. To, że limeryk z założenia jest gatunkiem frywolnym, pozwalającym na kontrowersyjne i zbereżne wyrażenia, nie zaprzecza przecież istnieniu granicy dobrego smaku. Prawdziwie genialny twórca jest w stanie wyczuć, że ta cienka linia pomiędzy zabawną rubasnością a infantylizmem i nadużyciem wulgaryzmów nie powinna być przekroczona.

Bibliografia:

1. Baluch J., 2013, *Jak układać limeryki? Poradnik praktyczny wraz z ćwiczeniami dla początkujących i zaawansowanych*. Wyd. Scriptum, Kraków.
2. Bernacki M., Pawlus M., 2005, *Słownik gatunków literackich*. Wyd. „PARK”, Bielsko – Biała.
3. Bikont A., Szczęsna J., 1998, *Limeryki czyli o plugawości i promienistych szczytach nonsensu*. Wyd. Prószyński i S-ka, Warszawa.
4. Głowiński M., Kostkiewiczowa T., Okopień – Sławińska A., Sławiński J., 2008, *Słownik terminów literackich*. Wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
5. Kopaliński W., 1985, *Słownik mitów i tradycji kultury*. Wyd. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
6. Kopaliński W., 1996, *Słownik eponimów, czyli wyrazów odmiennych*. Wyd. PWN, Warszawa.
7. Mieszek M., 2008, *Limeryki, czyli przykład poezji niepoważnej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
8. Popławska A., Paprocka E., Burzyński M., 2005, *Słownik wyrazów obcych*. Wyd. GREG, Kraków.
9. Reed L., 1925, *THE COMPLETE LIMERICK BOOK. The Origin, History and Achievements of the Limerick, with about 350 selected examples*. Published by Jarrolds London.
10. Słomczyński M., *Limeryki plugawe*. Wyd. Zielona Sowa, Kraków.
11. Tataru – Czopek W., 2005, *Limeryki i inne słowne wybryki*. Wydawnictwo i Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, Kraków.
12. Wóycicki K., 1960, *Forma dźwiękowa prozy polskiej i wiersza polskiego*. PWN, Warszawa.

Netografia:

1. Limerick
<http://www.poetryarchive.org/glossary/limerick>
2. Magyar limerick oldal
<http://www.limerik.hu/>
3. Polska Strona Limerykowa
<http://www.limeryki.pl/PSLgaleria.html>
4. This is Limerick
<https://www.limerick.ie/>
5. William Shakespeare „Otello” www.wolnelektury.pl
<https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/otello.pdf>